

HVAD DER I VORE DAGE HUSKES FRA GODTHÅBS FORTID . III

Af forfatteren *Hans Lyng*e

Når en sæl, der er på fredelig vandring, dukker op et sted ude i fjorden, er det ifølge eskimoisk iagttagelse ikke tilfældigt, at den gør det. Sælerne trækker instinktivt følgende en rute, som alle sæler på vandring synes at foretrække, og som formodes at være bestemt af strøm- og havbundsforhold. Disse sælruters beliggenhed bestemmes ved hjælp af fjeldenes indbyrdes forhold, og fangerne, som ved, at det ikke kan nytte at jage de sky dyr, ved at forfølge dem, venter dem der, hvor de plejer at komme op for at hvile sig. Sådan et sted kaldes *qámavik* (et sted, hvor man sidder og lur på bytte).

Kajakmænd på sælfangst skynder sig tidligt om morgenen til sådanne steder, hvor de godt kan risikere at blive det meste af dagen uden at foretage sig andet end at sørge for at holde lokaliteten dækket. Angivelsen af stederne er så korrekt, at sælen vil dukke op så nær ved manden, at der lige er plads til at tage tilløb; kajakken skal nemlig holde en støt fart fremad for at harpункastet kan ske, som det skal. Man taler da om en kajak, der *piortoq*, samme udtryk, som bruges om en falk, der styrt-dykker efter bytte.

En velkendt *qámavik*, som yndedes af Nûk's fangere, var et sted ude i fjorden, hvor det hed „teriagniaq iluarsivdlugo“ (rævebilledet, når det er fuldkomment). Rævebilledet findes på sydsiden af Bjørneøen, det høje, stejle landmassiv, som rager frem bag Sadlen. En bred granitåre af næsten sort farve går skråt opad på dette fjelds furede væg. Set på nært hold ligner det ikke noget, afbrudt hist og her som det er af kløfter og løse stendynger, men på tilbørlig afstand ligner det en blåræv, der klatrer op. Store forandringer på fjeldets ansigt, som hvert år forårsages af smeltevand og hyppige stenskred, har i århundreder ikke kunnet forstyrre rævebilledet, som er så stort, at det tydeligt ses i et par miles afstand. Når man sejler over fjorden, kan man iagttage, hvordan billedet forvrænges, som man flytter sig, derfor gælder det for fangerne at finde den linje, hvorfra det i alle enkeltheder ligner en ræv.

Sælfangst i gamle dage, da jagten udelukkende blev drevet ved hjælp af harpunen, foregik næsten altid ved bestemte luresteder. Kæmperne, de i sagnene optrædende kajakhelte, benyttede meget udsatte steder uden for skærgården, steder hvis stedbe-

stemmelse endnu huskes af gamle fangere. Således benyttede Kangeqs dygtige fangere endnu i tyverne lurestedet „*áunerssat*“ så langt uden for Kookøerne, at øerne forsvinder bag horisonten. Det stedbestemtes ved hjælp af Sermilikfjældenes isfrie tinder. Stedet benyttedes mest i november, og mænd tog derud omtrent på fastende hjerte efter at have indtaget en skål kødsuppe for at ventes hjem først omkring midnat. I betragtning af hvor kolde dagene kunne være i november, måtte sådanne rejser ikke være nogen bagatel. Der skulle ifølge udsagn være endnu ét meget længere ude, som kaldes *apua*, som dog ingen i mandsminde havde vovet sig ud på. Ifølge sagnene (f. eks. om *Qágssuk*) behøvedes dertil en kajak af en helt anden konstruktion, som kaldes *kujâgínalik* (med dybere stikkende køl?), betrukket med ugarvede skind.

Fangerne var dengang endnu et folkefærd for sig selv. Mændene lod håret vokse, så det nåede dem ned til skuldrene. Kun kvinderne brugte pynt, hvoraf det vigtigste var hårtoppen, medens mændenes stolthed indskrænkede sig til kajakkens udstyr og den dygtighed, med hvilken den blev brugt. Tatoveringer brugtes også, efterhånden kun i enkelte prik, undertiden i næseroden, dog oftest på bagsiden af fingrene. De blev opfattet som *támajuitsoq* (aldrig forgående tegn), markerende et eller andet særlig ømt venskab i ungdomsårene, som ellers ikke tålte at blive omtalt. Når de brugte perler, var det hollandske i cylindrisk form, hvoraf en hel del fandtes i min barndomstid, og endnu i mange gamle grave. Perlekraven kendtes ikke, de brugte perlerne som frynser og hårpynt som østgrønlanderne. I Nûk var Dorthé, datter af bådsmænd Rasmussen, den første, der anlagde en tommebred bort omkring sin tingmiaqs hundeskinds krave, og denne udvikledes i løbet af et halvthundrede år til at nå ned til navlestedet, men hedder dog stadig *niilarmiut* (halspynt).

Kolonifolkene, der havde haft en del danske i deres midte, havde tilegnet sig en del civiliserede vaner, men det samme kan ikke siges om fangerfolket, hvis liv og begreber endnu ikke var splittet. Deres daglige tilværelse var præget af gamle skikke og sædvaner. På grund af den store dødelighed hos spæde børn var glæden over børnene af alt overskyggende karakter. Når småbørn for første gang sled sålen på deres kamikker, blev der festet. Den første anmagssak, som en lille dreng tog og med en forskrækket mine fastholdt i sine fingre, medens den sprællede for at komme fri, blev gemt hen, så alle venner og familiemedlemmer kunne smage en

lille bid af den, når fangeren, hans fader, havde nedlagt et større dyr, og der blev holdt gilde.

Fangeren og hans kone blev aldrig set gå ved siden af hinanden, de gik som dyrene ad deres stier, konen foran og manden nogle skridt bagved. Længe efter at ordet *qujanaq* (tak) var indført, sagde de endnu *anersalevâsît*. *qujanaq* var udledt af ordet *kær* og fortrængte efterhånden den gamle takkemåde, som man åbenbart fandt lød for hedensk. Skønt dens oprindelige betydning er glemt, eksisterer ordstammen i sproget: *anersa* (mon ikke det er sådan). *anersalevâsît* må så betyde: Så er skæbnen måske endnu god ved mig, eller noget i den retning.

Mange ganske harmløse overtroiske forestillinger lever vel endnu i bedste velgående overalt i Grønland, men grovere former for overtro hørte den første halvdel af forrige århundrede til. Selv i Upernaviks norddistrikt var primitive handlingers dybere betydning glemt, da jeg gjorde studier deroppe 1952-53, og det var meget betegnende, at da gamle Panik dansede ved sit kære barnebarns grav, blev dette anset for noget uhørt, idet de havde glemt, at der var noget, der hed sørgedans.

Sådan også længere sydpå. *Pitarssuaq* i Qârusuk havde været tryllet sikker mod drukning i havet. Resultatet af en sådan sikkerhedsforanstaltning skulle være, at en eller anden hård genstand blev tryllet frem, så den kæntrede i bundløst hav skulle redde sig ved at støtte sig til den. *Pitarssuaq* fik da også to gange fat i en sådan, da sælen, han harpunerede, trak voldsomt til og snørede ham hjælpeløst i hans egen fangerrem, men tredje gang var den der ikke, så han omkom. Det var for hundrede år siden, at en mand i Godthåbs omegn for sidste gang prøvede at betjene sig af sin okkultiske kunnen.

I fangerhjem sad de og spiste fra fadet, der var anbragt midt på gulvet. Deraf kommer vores ord for værsgod: *takâna* (de er dernede). Og sådan findes der en del tilsyneladende tilfældige talemåder, der i deres inderste kerne gemmer på tusindårgamle begreber. Når de voksne talte om besynderlige tildragelser, og vi børn spurgte, hvornår det og det havde fundet sted, blev der ofte svaret „åtat atânikatdlaravse“ (dengang I var under møddingen), hvilket var meget ældre, end vore forældre havde anelse om, for her afsløres den gamle eskimoiske tro om inkarnation: Knoglerne under møddingen lå og ventede på at blive iklædt det levende kød, og vi repræsenterer fortsættelsen af det liv, der for en stund syntes at være udslukt.

Når mange familier fra bopladserne tidligt om foråret rejste ind i fjorden for at samle angmagssætter, medens mændene gik på sælfangst, var de oprømte. Derinde kunne de dyrke det frie nomadeliv, den eneste livsform, der havde deres hjerte; de kunne tillade sig at dyrke alle de legemsøvelser og trommedanse, som hørte sommerlivet til, efter behag, ugeneret af de danskes og civilisationens nærhed. Angmagssatpladsen i Kapisigdlit-fjorden var samlingsstedet, hvor rigt folkeliv udfoldede sig.

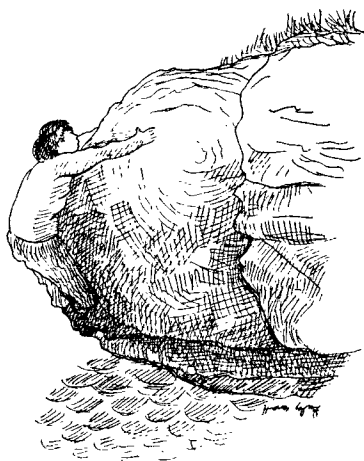
Der var naturligvis *naingissat* (stensætninger til at hoppe på det ene ben – og det gjorde man med sten under hver arm). Her ligger *qalagtarfît* (runde klipper i stranden, hældende så meget indad, at man kun med største besvær og ved opbydelser af alle sine kræfter kunne redde sig over på den anden side uden at falde i vandet). Her findes også offerstenen *Álúngê*, som de bragte gaver, for at heldet skulle følge dem i fangsten. Om der knyttede sig nogen højtidelige ceremonier til handlingen, ved jeg ikke, men *Ántûnta* fra den forladte boplads *Ūmánaq* fortalte mig, at de rettede visse tilråb til stenen om at skaffe dem rig fangst.

Under festlighederne med dyrkelsen af legemsøvelserne, som fandt sted i angmagssattiden, altså tidligt på foråret, blev der indgået aftaler med hensyn til trommestriden, som skulle finde sted senere på sommeren i *Niaqornâ*. Rejserne til denne største sensation var imidlertid ikke så ligetil, da bræerne producerede så meget is, at sejlads i fjordene med de stærke strømme kunne blive umulig. Folk fra *Ūmánaq* og *Kapisigdlit* måtte derfor gå over land. Det var for disse trænede rensdyrjægere ingen sag at gå omkring *Kangerssuaq*, men fra *Sagdliaruseq* blev de høje fjelde så stejle, at det var forbundet med livsfare at gå tværs over skråningerne. Derfor var der offersten her ved den ene ende af *Sagdliaruseq*, hvor man ofrede eller tilbød skæbnen betaling mod at skåne dem for farerne („akilersorqârdlugugôq“).

Den form for ofring, for at opnå højere beskyttelse, havde været almindelig over alt langs kysten. Offerstenen i *Qaqq* i Nordlandet, det såkaldte „*Nârtûp pîgsivfia*“ var den nærmeste til *Nûk*. Den blev benyttet forrige århundrede ud. Jeg tør ikke påstå, at offerbringerne til slut tog det hele så højtideligt som i gamle dage, for nogle af dem gjorde det vel nærmest under munterhed, men når styreren af seminariets båd, *Kâlêránguaq*, før roturen til *Holsteinsborg* lod seminarieeleverne ofre der 1898, turde det udtrykke oprigtig ængstelse for, hvad der kunne tilstøde dem under den lange strækning.

Det var dog ikke altid ved gaver, at magterne formildedes. For flere steder i Grønland findes steder ved munden af fjordene med navnet „*uluangmigsariaq*“ (sted til at lægge sin kind mod den nøgne klippe), en gestus af mere indsmigrende art over for de usynlige magter før man gik ind i det uvisse.

Der var for ca. 100 år siden en del familier, som foretrak at leve deres liv i frihed fremfor at være under formynderskab i koloni eller missionsstation. *Ámâse* boede helst alene. Hans og hans kone *Tâmâ-*

jâq klarede sig bedst uden andres hjælp. De havde haft utrolig mange bopladser. Blødsødne var de vist ikke. Når *Âmâse* fik lyst til at rejse på besøg i andre bopladser, fortalte han det ikke engang til sin kone, selv om han blev væk i tre dage. Deres grave findes i *Qaḡuk*.

Âpalâvigssuaq havde det på samme måde. Engang byggede de deres vinterhytte i laksefjorden *Eḡaluit*. De var barnløse og sov med deres yndlingshund mellem sig.

Tiggâq, som var medlem af Ny Herrnhuts menighed, brød sig heller ikke om at blive hos sine trosfæller. Der var ingen, som flyttede så meget rundt som han. Engang boede de i *Eḡalûḡuit* på Storøen lige over for *Qôrnoq*. *Tiggâq*, hvis døbenavn var Sigismund, handlede trods forbudet med fremmede skibe og imponerede ved festlige lejligheder sine bopladsfæller med at optræde i violet jakkesæt!

Gamle bopladser med en del hustomter i *Nûk*'s nærmeste omegn findes følgende steder: *Angalîḡuaq*, *Akûnait*, *Qaḡuk*, *Pamiatdluk*, *Ũmânârssuk*, *Ikagtoq*, *Puagtôr-fik*, *Iḡdlûḡuaq*. *Kangeq* var i fem adskilte bopladser: *Kigutilik*, *Iterssaq*, *Kangât-siaq*, *Sagdliaq* og *Iḡdlorpait*. Lige udenfor ligger *Qârajugtoq*. I Kookøerne kan vi nævne de vigtigste: *Imerigsoq*, *Kûḡuaq*, *Qûmaussâq*, *Nâparutilêraq*, *Iḡdlerfigssalik*, *Angissoq* (sagnfiguren *Kânagssuaqs* boplads), *Siorartussoq*, *Quvñertalik* (velkendt fordi sagnfiguren *Tusilartog* reddede sig derhen, da han ifølge sagnet blev overrasket af stormen, som han trodsede ved at synge den tryllevis, han lærte af mågen – en af den eskimoiske digtnings skønneste frembringelser), *Niaqûtilik*, *Agtorssuit*, *Tuluartalik* og *Iḡdlutaligssuaq*.

Også kystområdet mellem *Kangeq* og *Atangmik* er rig på gamle hustomter. Sagnfiguren *K'âḡssuks* boplads i skærgården har været så udsat for bølgerne, at al jord nu er skyllet bort, med hustomt og det hele.

Nûk var i *Bluhmes* tid knap så fattigt på dygtige fangere, som han ville gøre det til. Selv om *Pâvia*, søn af *Niels Egede*, døde samme år, som *Bluhme* overvintrede, nåede han at blive stamfader til to generationers største fangere: *Mikaitdlerâq* og sønnen *Âbitdle*. Der var *Kalistorfigssuaq*, brødrene *Lars* og *Kâlerssê*, der var *Andaliarse* og sønnen *Ujuânât*. Foruden de ovennævnte var flere fastansatte i koloniens tjeneste oprindeligt dygtige kajakfangere. En fastansat, *Niels*, med tilnavnet *Ajortog*, levede i den grad i sagnet opdragelsesmetoder, at han hver morgen tidligt vækkede sin søn, som han hjalp i siddende stilling ved at rykke ham op i håret, og naturligvis blev denne unge knægt med tiden en af sin tids store navne. Iyale, efterkommer af den navnkundige grønlandske præst *Naparutaq*.

Lutefisk
Søndag
70
50. 10. 1965